
Iz vsebine:

- Anton Tomaž Linhart – prispevki za biografijo
 - Jubileji krajev radovljiške občine v letu 2006: vasi Lancovo, Slatna, Gorica in Otok
 - Cerkev sv. Marjete na Bohinjski Beli
-

PO SLEDEH VELIKIH RADOVLJIČANOV (1) Anton Tomaž Linhart – prispevki za biografijo

V *Ljubljanskem Zvonu* je leta 1895 izšel daljši članek v spomin na stoto obletnico Linhartove smrti. V njem se je poudarilo Linhartovo delo za zgodovino in se ga postavilo ob bok njegovemu prizadevanju za uveljavitev slovenskega jezika na odrskih deskah:

Stoletnica Linhartove smrti. Letos dne 14. malega srpana je preteklo sto let, odkar je umrl znameniti kranjski zgodovinar Anton Linhart. Porodil se je l. 1756. v Radovljici. Hotel je stopiti v jezuitski red; bil je nekaj časa cistercijenec, a postal je pozneje c. kr. okrožni šolski komisar in naposled tajnik pri deželnihi stanovih v Ljubljani, kjer je tudi umrl v najlepši moški dobi. Izdal je epohalno knjigo: *Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen Südslaven in sicer l. 1788 prvi zvezek: »Von den ersten Spuren einer Bevölkerung im Lande bis zur ersten Aupflanzung der krainischen Slaven«* in l. 1791: *»Bis zur Unterjochung der krainischen Slaven durch die Franken«*. Linhartova namera je bila, napisati sploh zgodovino južnih Slovanov. Dr. V. Klun je napisal sledečo laskavo oceno o njegovem delu: *»Linhart war der erste Krainer, der sich bei der Bearbeitung der heimatlichen Geschichte auf der slavischen Standpunkt gestellt hat, der erste, der mit der Leuchte der Etymologie und Sprachvergleichung nach den ältesten Sitzen, nach der nationalen Verwandtschaft und der socialen Entwicklung forschte; der erste, welcher dem kulturgeschichtlichen Theile der heidnischen Slaven jene Beachtung zuwendete, aus welcher sich die Rechtszustände und politischen Verhältnisse mit einiger Sicherheit herleiten lassen. Linhart war der erste, der mit streng wissenschaftlicher Forschung historische Kritik verband und in dieser Weise für den genannten Zeitraum eine pragmatische Geschichte Krains verfasste.«* (Mittheilungen des hist. Vereins für Krain 1857, S 51). Pred današnjo znanstveno kritiko seveda Linhartovo delo ne more obstati, ali v kranjskem in posebej še v slovenskem zgodovinopisju je ono uprav monumentalno. Linhart pa ni samo znamenit kot zgodovinar, on je važen kulturni delavec tudi v nekem drugem oziru. On je dvignil dotlej prezirano govornico ubogih »tlačanov« v vrsto jezikov omikanih narodov, otvorivši slovenščini pot v gledališče. On ni bil samo prevajalec iger: *»Županova Micka«* in *»Ta veseli dan, ali Matiček se ženi«*, on jih je tudi prilagodil nravi in mišljenju našega ljudstva; on je bil poleg Zoisa duša prvih slovenskih posvetnih gledaliških predstav. Dandanes, ko imamo že lepo urejeno slovensko gledališče s procvitajočo se opero, dandanes si ne moremo misliti, kakov elektrizujoč učinek je napravila pred 110 leti preprosta slovenska pesmica, zapeta med tujeglasno igro; kakšen uspeh sta morali stoprav doseči omenjeni Linhartovi igri. Zgodovino, gledališče, oba ta prevažna faktorja je namerjal dati Linhart svojemu narodu; a predno je utegnil popolnoma izvesti svoje krasne načrte, je legel v prezgodnji grob, na katerem je plakal pokrovitelj Zois in z njim vsi tedanji zavedni rodoljubi.

Takšen je bil na koncu 19. stoletja, danes bi rekli, nekje med zdajšnjostjo in Linhartom, odnos slovenskega izobraženstva do tega velikega Slovenca, Radovljičana. Jezik, v katerem beremo črtico, napisano pred več kot sto leti, je lep in razumljiv, moderen. Če pogledamo še stoletje nazaj, v Linhartov čas, smo v nemajhni zadregi. Tedanji jezik je precej okoren in besedne zveze so nam danes komaj razumljive. Šele iz tega zornega kota lepo vidimo, kako je slovenski jezik napredoval v tako kratkem času, da zaslužnih ljudi za to niti ne naštevam. Zgornji zapis omenja tudi pesmi. Linhart nam je zapustil pesniško zbirko »Cvetje s Kranjskega«, spisano v nemškem jeziku, ki je ostala v našem spominu le po naslovu. Če bi vedeli, da je v »Cvetju« objavljena tudi ljudska pesem, v nemščino prevedeni »Pegam in Lambergar«, bi morda drugače gledali na Linhartov poskus, ki nemškega literarnega okolja seveda ni ganil. Kaj pa Linhart kot slovenski pesnik? Vprašanje je, če nam je zapustil toliko gradiva, da ga lahko ocenimo. Vsekakor je avtor pesmi z naslovom »Fantje«, ki so jo deklamirali 8. februarja 1791 »pri benefici« igralkе gospe Deimerjeve. Da so bile to hudo zabavne prireditve, pove pesem sama, ki pa zapisana v obliki, kot je bila deklamirana, deluje kaj nebogljen in je njen namen danes skoraj neprepoznaven. Zato k Glaserjevem zapisu prilagam tudi aktualno narodno besedilo.

Fantje

Fantje, en lep cvet je ta,
karkol lubezen da,
iz mojga malga verta
ena roža brez terna,
pa še ni prav odperta,
en dober duh ima.

Vam b'jo rada predala,
ne bo velik koštala.
Lubi fantje! kupite
za en repar al dva.
Friško naprej stopite,
dober kup vam se da.

A. T. Linhart

Fantje

Glejte, fantje, krasen cvet
iz dna srca za vas je vnet.
Moj'ga vrta sad je roža,
ki brez trnov žlahtno boža.
Kaj, nezrela se vam zdi?
Verjemite mi – lepo diši.

Vam bi rada poklonila
jo in vas ljubila.
Dajte, fantje, le kupite
za en repar ali dva,
Le pogumno, s tem storite
dober posel za oba.

Narodna

R. K.

PRISPEVKI ZA DOMOZNANSTVO

Stane Adam: Jubileji krajev radovljiške občine v letu 2006

(vasi Lancovo, Slatna, Gorica in Otok)

Od krajevnih jubilejev naj omenim 710 let od prve omembe vasi Lancovo pri Radovljici. Leta 1296 se namreč v listini, izdani na Lipniškem gradu (Waldenberg),¹ omenjata viteza Friderik in Leutold »vom Lanzawe«. Lancovski gospodje so iz grajskega rodu in so imeli na Lancovem svoj dvor. Imeli so zanimiv grb, rakovico na ščitu, ki posredno pove, odkod je rod prišel. Rakovica je vas v pogorju Šmarjetne gore, nad njo je spodmol z enakim starim imenom. Tam je med 1186 in 1189 zrasel ortenburški grad Wartenberg, za katerega se nam v ozadju kaže zanimiva zgodba, čeprav ni stal niti celih pet let.² Ortenburžani so grad Wartenberg prodali loškemu gospodu, ki ga je dal podreti, njihovi ministeriali z gradu pa so potem sodelovali pri graditvi Lipniškega gradu (Waldenberga) blizu lancovške vasi in so bili na njem dolgoletni ortenburški upravitelji in kastelani. Sčasoma so se razselili po okolici (Bled, Poljče) ali pa stopili v službo drugih gospodov (grofje Goriški). Friderik Geslecht iz tega rodu je leta 1385 prodal lancovski dvor, naseljen z nesvobodnikom, ortenburškima grofoma Albrehtu in Frideriku.³ Lancovo je vseskozi spadalo k Radovljici in radovljiški fari, četudi so Ortenburžani svoj bližnji grad Waldenberg spočetka stavili

v mošenjsko faro. Na Lancovem je tudi še srednjeveška, a premalo raziskana vaška cerkev sv. Lamberta.

Opombe: (1) List. 1296, december 28, Waldenberg, orig. perg. v ARS Rep XIV 15; (2) Več o Wartenbergu in Waldenbergu v LL 2008, ko grad praznuje visok jubilej; (3) List. 1385, november 26 (po mikrofilmu 9 D-8 v ARS).

Zanimivo staro obletnico obhajajo vasi Slatna pri Begunjah, Otok in Gorica, ki se prvič omenjajo v listini z datumom 1326, julij 24, izdani prejkone na Lipniškem gradu.¹ Izstavitelj listine je bil Ulrik Geslecht, ki je hčeri Greti, ženi Friderika z Drnče,² dal pet kmetij, po eno v Zgornjih Gorjah, na Gorici in Slatni ter dve na (verj. Spodnjem) Otoku. Blejske Gorje se omenjajo že prej, Slatni, Otoku in Gorici pa je to prva omemba.

Opombe: (1) Listina 1326, julij 24, orig. perg. v ARS Rep III/1 54; (2) Nekoč dvor, danes grad pri Dvorski vasi.

Morda še najmanj zanimivega lahko povemo o Slatni. Tamkajšnjo Janezovo kmetijo omenjeni vir navaja kot »vnder dem Podowercz ze Slatein da Jans auf gesezen ist«. Podowercz očitno pomeni Pod Dobrčo in le nerazumevanje tujerodnega pisarja je botrovalo imenu, ki dobessedno pomeni »pod Pod Dobrčo, v Slatni«. Leta 1391 je drug pisar za lokacijo iste kmetije zapisal »ze Slatin vnder dem Dowercz« (v Slatni pod Dobrčo)¹ in naslednje leto »ze Slatin vnder dem Dobricz«.² Toponim Poddobrča je imel širši pomen, saj se z njim omenja tudi bližnja vas Mlaka. Ruševine nekdanj utrjene pristave nad vasjo so mlajše od vasi Slatna in z njo niso v nikakršni zvezi. Resnici na ljubo, v doslej znanem gradivu za srednji vek je sploh ne najdemo.

Opombe: (1) Listina 1391, januar 10, orig. perg. v ARS Rep III/2 289; (2) Listina 1392, januar 18, orig. perg. v ARS Rep III/2 296.

Gorica pri Radovljici je bila vseskozi večja vas kot Slatna. Od najstarejših goriških znamenitosti naj omenim dva plemiška dvora v vasi. Že leta 1336¹ se v vasi omenja dvorec, ki ga imata Hugo Toschawer in njegova žena Alhajta. Tedaj je z neko zamenjavo pripadel Wulfingu iz Podvina. Leta 1394 je Janez iz bližnje Zgoše zapisal ženi Vendelini, hčeri Petra s Kellerberga, za jutrnjo mdr. tudi dvor na Gorici.² Kmetije in služnosti v vasi je imelo tudi širše sorodstvo viteškega rodu s Kamna. Vitezi in svobodni kmetje, ki so se sukali okoli goriške vasi, so imeli zanimive grbe, ki bi si zaslužili posebno obravnavo. Volilo Neže z Gorice, vdove pokojnega Henrika, mošenjski cerkvi, morda pojasnjuje najstarejše cerkvene pripadnosti tega kraja. Volila ni namenila sv. Andreju, patronu mošenjske cerkve, kjer je bil sedež župnije, kamor je spadala tudi vas Gorica, temveč sv. Miklavžu, katerega bratovščina je še leta 1405 imela oltar v isti cerkvi.³ Zdi se, da je vaška bratovščina pri mošenjski cerkvi starejša od Ortenburžanov.

Opombe: (1) Listina 1336, maj 1, orig. perg. v ARS Rep III/1 89; (2) Listina 1394, november 1, orig. perg. v ARS Rep III/2 314; (3) Listina 1405, julij 5, orig. perg. v ARS Rep II 48.

Listina iz leta 1326 omenja vas Otok le kot Werd. Med leti 1326¹ in 1331² sta se v vasi naselila brata Jurij in Nikolaj iz rodu poljskih vitezov in osnovala vsak svojo linijo. Jurij je imel dvor na Spodnjem Otoku, Nikolaj pa dva, enega na Zgornjem Otoku in drugega v Mošnjah.³ Oba rodova se nista ohranila dolgo. Del rodu se še na začetku vladavine Celjskih omenja v radovljiški okolici, za Janeza pa lahko glede na način pečatenja domnevamo, da je bil celjski uradnik v Radovljici.⁴ Del rodu se je odselil v Ljubljano. Njegovi predstavniki so opravljali različne službe v mestni samoupravi. Leta 1423 je bil Tomaž Werder iz tega sorodstva ljubljanski mestni sodnik.⁵

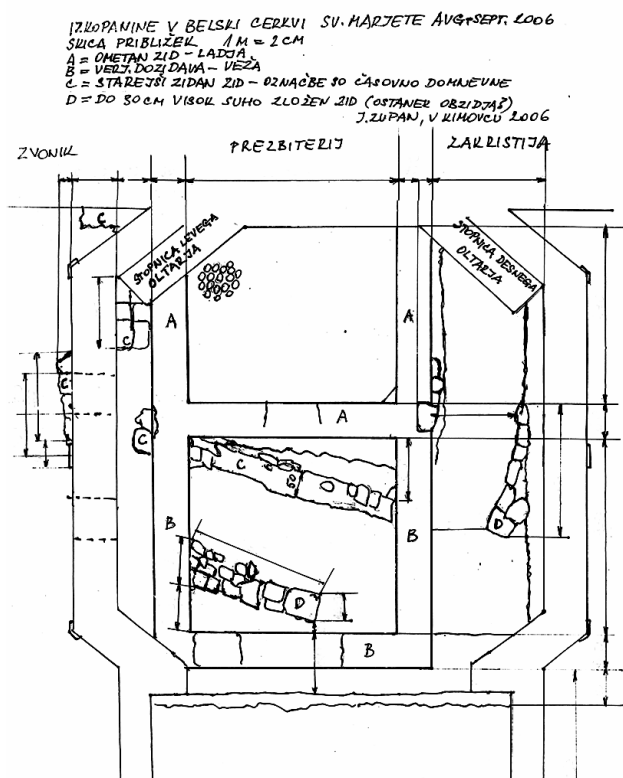
Opombe: (1) Listina 1326, februar 2, orig. perg. v ARS Rep III/1 50; Listina 1331, april 21, orig. perg. v ARS Rep III/1 66; (3) S. Adam: Otoški in Mošenjski, DZR 5, 5ss; (4) List. 1424, marec 29, orig. perg. v ARS Rep III/2 410; (5) Listina 1423, junij 20, obj. GZL II n 75.

Pri vaseh, ki praznujejo častitljive obletnice, nisem imel namena pisati njihove zgodovine. Navedel sem le po nekaj zanimivejših podatkov iz prvih omemb. Glede jubilejev moram omeniti le še zanimivost, ki se nanaša na praznovanje 850. obletnice prve omembe Mošenj v pisnih virih. Znameniti begunjski škrtat še danes hodi naokoli. Izgleda kar nekoliko užaljen. Kaj ne bi bil! V stanovanje so mu zabili kline za plezanje, njegov gradič pa so v analih pomešali z neko luknjo. Zdaj opreza za vsakim vogalom in kjer je mogoče, napravi kako škodo ali vsaj neumnost. Lotil se je tudi mošenjskega jubileja. Ni ga sicer pokvaril, a dvom vseeno obstaja.

Nedavno so Mošnje praznovala okroglo obletnico, 850 let od prve omembe kraja v zgodovini. Originalna listina ni ohranjena. Najstarejši zapis o Mošnjah je v konceptni listini vojvode Bertolda, dat. 1191/1197 (orig. perg. v KLA v Celovcu). Nekoliko drugačen, a tudi popolnejši je zapis v Vetrinjski kopalni knjigi iz 14. stoletja (v KLA), kjer je naveden tudi datum v Ogleju izdane listine (1154, april 1). S tem datumom je listino objavil A. v. Jaksch v *Monumenta historica ducatus Carinthiae (III n 928)*. Iz pregleda besedila je videti, da se originalni zapis sploh ni ohranil. Še več, ohranjena zapisa sta prirejena po istem konceptu, ki je bil napisan naknadno, ne po originalu. V obeh danes ohranjenih zapisih lahko preberemo, da je cerkvi v Preddvoru (in Tupaličah) prej imel treviški škof Ulrik, brat grofa Majnharda (»dominus Wolricus frater comitis Meinhardi qui fuit episcopus de Taruisa«). Listino je v svoji zbirki registrov zabeležil tudi F. Kos (*Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, IV n 323*) z enako pripombo glede škofa Ulrika, a še 23. novembra istega leta navaja za škofa v Trevisu Blankona (*Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV, n 330*). Natančnejši pregled nam pove, da je bil Ulrik, brat grofa Majnharda (Majnhard II. iz šumberško-istrske veje Ortenburžanov, op. S. A.) škof v Trevisu med 1157 in 1179 (F. Ughelli, *Italia sacra sive de episcopis Italiae et insularum adjacentium rebusque ab iis praeclare gestis, Venetiis 1720, 525*). Da je datiranje mošenjske listine v leto 1154 vprašljivo, je gotovo. Pri tem je mogoče, da je datum točen in da so listino spisali kasneje ali pa so spisali listino, za katero ni jasno, kaj se je z njo zgodilo. Stavčna zveza namreč v pretekliku govori, da je bil Ulrik škof. Tako se nam kot datacija listine ponuja obdobje »po 1179« (ko Ulrik ni bil več škof) in »pred 1191/1197« (ohranjen prvi zapis). Glede razpona časa, v katerem se je dejanje pravzaprav zgodilo, se moramo oprijeti neke druge točke. Glede na razpoložljive vire je datacija zaenkrat »pred 1161, avgust 8«, ko je umrl oglejski patriarh Peregrin, ki je z Ulrikom menjal mošenjsko cerkev za oni dve v Preddvoru in Tupaličah.

PRISPEVKI ZA DOMOZNANSTVO

Stane Adam: Cerkev sv. Marjete na Bohinjski Beli

Pisatelj in zgodovinar Janez Zupan z Bohinjske Bele sporoča, da so pri obnavljanju tlaka v cerkvi sv. Marjete odkrili zidove nekaj starejših cerkva. Pri podrobnejšem ogledu se je pokazalo, da gre za vsaj tri cerkve, ki datirajo daleč nazaj v srednji vek, morda so še starejše. V eni od prihodnjih števil bomo objavili njegovo poročilo, opremljeno s sočasnimi fotografijami.

Osnovna skica tlorisa iz terenskega dnevnika.
 Risba: Janez Zupan

Številka "Linhartovih listov" je posvečena 250. obletnici rojstva Antona Tomaža Linharta. Izdaja Knjižnica Antona Tomaža Linharta, Gorenjska cesta 27, 4240 Radovljica, tel.: 04 / 537 39 00. Uredil in oblikoval: Jure Sinobad. Vse oblike časopisa so brezplačne. Objavljenih prispevkov ne honoriramo.